

Zusters van het H. Hart van Maria van Berlaar

Korte geschiedenis van de congregatie

INLEIDING

We schrijven 1845 ...

Berlaar, een rustige plattelandsgemeente aan de zuidelijke rand van de Antwerpse Kempen. Het merendeel van de ongeveer 3000 inwoners waren landbouwers. Op hun lapje zandgrond verbouwden de kleine boeren rogge, graan en aardappelen die via de Grote Nete naar Lier en Mechelen werden verscheept. Berlaar was geen rijke plattelandsgemeente. De agrarische crisis van 1845 liet zich ook hier stevig voelen. Industrie was er nauwelijks.

Met deze gegevens stellen wij ons de vraag: Wat goeds kan er uit Berlaar komen?

STICHTING VAN DE CONGREGATIE

De congregatie van de Zusters van het H. Hart van Maria van Berlaar heeft een lange voorgeschiedenis gekend. **AMBROSIUS VAN DEN BOSCH**, pastoor van Gestel, - de kleinste parochie van het bisdom Antwerpen - stichtte op 19 maart 1722 de "Vergaedinge van twee oft dry min oft meer godtvreesende dochters, dewelcke wensen den Here getrouwelyk te dienen tot het einde haers levens door bidden, lesen en werken naert exempel van d'eerste christenen, wiens regel was het heilig evangelie." Hun opdracht was "de kercke thuyt Godts te helpen reynigen en de vercierren... daerenboven kleyne dochterkens te leeren lesen, schryven, nayen en christelyk te leven."

Zestien jaar later, in juli 1738, werd de Vergadering omwille van onwettige oprichting ontbonden. Twee Dochters zetten hun gemeenschappelijk leven voort te Berlaar en werkten daar aan de opvoeding van de kinderen. Andere meisjes sloten zich bij hen aan, maar de gemeenschap telde nooit meer dan zes leden.

De meest merkwaardige vrouw onder hen was **THERESIA VERMEYLEN**, die vanaf 1803 deel uitmaakte van deze gemeenschap. **PASTOOR HAES**, toen pastoor te Berlaar, droomde ervan die kleine vergadering te zien uitgroeien tot een eigenlijk klooster. In moeder Theresia vond hij de gepaste medewerkster en samen werden zij de stichters van de tegenwoordige "Congregatie van de Zusters van het H. Hart van Maria". Pastoor Haes stelde een "Levenswijs" op, waardoor een geregeld gemeenschapsleven tot stand kwam. Zijn grote verdienste is ongetwijfeld ook zijn volgehouden inzet om de bisschop ervan te overtuigen de "Vergadering" het recht te verlenen tot omvorming in een religieuze Congregatie.

Theresia Vermeulen trachtte haar gemeenschap op deze grote stap voor te bereiden. Over haar persoonlijk leven is weinig bekend, een foto is er van haar niet te vinden, geschriften heeft zij niet nagelaten, alleen een **"GEESTELIJK TESTAMENT"**, een merkwaardig document dat spreekt van eenvoud, wijsheid en vroomheid. In dit Testament leren wij haar kennen als een vrouw met doorzicht die veel belang hecht aan de getuigenis van "het zijn". Uit al haar woorden spreekt een eenvoud die een grote uitstralingskracht heeft. Zij prijst de nederigheid, de liefde en de gehoorzaamheid; zij besteedt grote zorg aan het gemeenschapsleven, het samen bidden en het samen werken. Zij hecht veel belang aan een goede verstandhouding en een gevoel voor rechtvaardigheid. Zij tracht zoveel mogelijk antwoord te geven op de noden van de tijd, aan de zorg voor de armen en is met hart en ziel begaan met de christelijke opvoeding van de kinderen.

Op 14 maart 1845, feest van O.-L.-Vrouw van Zeven Smarten, kwam dan de grote dag dat de leden van de "Vergadering" het religieuze kled mochten dragen onder de naam van Zusters van het H. Hart van Maria. Jammer dat Theresia Vermeulen deze blijde gebeurtenis niet meer heeft mogen beleven. Zij overleed op 23 augustus 1844.

In 1856 gaf Kardinaal Sterckx, die toen aartsbisschop van Mechelen was, aan de religieuze gemeenschap de regel van St. Augustinus en verving de Levenswijs door nieuwe Statuten.

Op 2 juli 1857 mochten negen zusters voor het eerst geloften afleggen van eeuwige armoede, zuiverheid en gehoorzaamheid. Van jaar tot jaar groeide het aantal zusters en werd hun werkkring groter en ruimer. Perioden van voorspoed en tegenkantingen, van geslaagde ondernemingen en gemiste kansen, van moedig doorzetten en hoopvol herbeginnen kenmerkten beurtelings onze geschiedenis.

DE GESCHIEDENIS GAAT VOORT...

DE CONGREGATIE GROEIT...

De congregatie kende in de eerste twintig jaar van haar bestaan een heel bescheiden groei.

In de jaren 1830 is er reeds sprake van thuisverzorging. Deze vorm van caritas omvatte zowel materiële als moreel-spirituele hulp. De zusters werden ontboden om een hulpbehoevend familielid te verzorgen, een overledene op te baren of een dodenwake te houden.

In 1875 rekenden ze voor één dag ziekenzorg vier frank aan. Alleen bij arme gezinnen waren de diensten van de zusters gratis.

Sinds het begin van 1850 gaven de zusters op zon- en feestdagen onderwijs aan werkende meisjes en vrouwen.

De zondagsschool speelde in op een sociale behoefte in de plattelandsgemeente Berlaar.

Veel meisjes verlieten vroegtijdig de school om hun ouders thuis of op het land te helpen. Het schoolverzuim in de zomermaanden was aanzienlijk. In de oogstperiode stopte meer dan de helft van de leerlingen met het volgen van de lessen.

Nadien beperkte het apostolaat van de zusters zich tot het onderwijs van de Berlaarse kinderen in lezen, schrijven, godsdienstonderricht, handwerk en kantklossen. Daarnaast was er ook de plaatselijke en blijvende zorg voor zieken en bejaarden van de parochie.

In 1868 werden de eerste zusters uitgezonden naar een bijhuis, nl het gesticht voor ouderlingen te Kapellen. In 1871 vertrekken andere zusters naar het Godshuis en hospitaal te Merksem. Vanaf 1889 werden onder het bekwame beleid van Moeder Benedicta, overste van 1877 tot 1907, haast jaarlijks zusters uitgezonden naar nieuwe gemeenschappen in de provincies Antwerpen, Brabant en Limburg.

In 1899 vertrekken de eerste zusters van het H. Hart van Maria naar Kongo. De levensomstandigheden zijn er nog bijzonder zwaar! Verschillende zusters sterven er na een kort verblijf. Vooral tussen 1910 en 1915 kreeg de missionering binnen de congregatie meer gewicht.

Het aantal missiezusters steeg van 12 tot 59.

Apostolaat in het onderwijs

In alle missieposten van Kongo werd zo goed als onmiddellijk een lagere school opgericht die door de koloniale overheid werd erkend en gesubsidieerd. Ook was er reeds vlug voortgezet onderwijs voor de meisjes opgericht.

Gezondheidszorg: eerstelijns hulp

Ondanks de groeiende aandacht voor het onderwijs bleef de gezondheidszorg in de Kongomissie een belangrijke apostolaatsvorm.

In de grote centra zoals Buta en Bondo werd er een hospitaal opgericht waar ook blanken werden verzorgd. In de kleinere posten was gezondheidszorg zeer elementair.

De zusters namen in de dispensaria de eerstelijnszorg voor hun rekening.

De moeilijke en zware beginperiode in Kongo weerhoudt onze zusters niet om in 1907 naar Brazilië te reizen om ook daar pionierswerk te verrichten. Het verhaal van die eerste jaren in Brazilië is eveneens een epos waarin heldhaftige moed,

liefdevolle toewijding, vindingrijkheid en een rotsvast vertrouwen op de Heer een grote rol speelden.

Tenslotte is er nog de start van de Deense missie in 1911.

In het hoofdhuis te Berlaar werden ondertussen regelmatig klassen bijgebouwd. In 1881 werd immers gestart met een kostschool, die ten gevolge van de gewijzigde levensomstandigheden na 112 jaar haar deuren sloot in 1993.

De onderwijskansen breidden zich uit. Zodra de overheid in 1898 een getuigschrift voor bewaarschoolonderwijzeressen instelde, richtten de zusters nog datzelfde jaar een normaalleergang in.

Deze Normaalschool voor Bewaarschoolonderwijzeressen heeft in haar vijfenzeventigjarig bestaan honderden bekwame kleuterleidsters afgeleverd.

In 1906 werd de St.Pietershoeve gebouwd en begon de Middelbare Landbouwhuishoudschool.

De ervaring leerde immers hoe meisjes die uit landbouwersgezinnen naar de kostschool kwamen en er het algemeen middelbaar onderwijs volgden, vervreemdden van hun midden. Daarom werd uitgekeken naar een vorming die dichter bij het leven stond en jongeren rechtstreeks voorbereidde op de taak die hen wachtte op de boerderij. Hierbij werd veel aandacht besteed aan praktische vorming en persoonlijke verantwoordelijkheid, aan levensstijl en verruiming van de horizon.

Vanuit dezelfde visie werd in 1908 te Berlaar een Boerinnenbond gesticht, de eerste kring in de provincie Antwerpen. Zuster Rafaëlle was er de grote bezielster van. De officiële stichting van de Belgische Boerinnenbond vond pas plaats op 5 juli 1911.

Op 20 oktober 1923 volgde haast vanzelfsprekend de oprichting van de eerste Normaalschool voor Landbouwhuishoudkunde. Vanaf dat ogenblik kregen de adolescenten te Berlaar een ruim algemeen menselijke, intellectuele en praktische vorming. In de loop der jaren zullen honderden regentessen hun bijdrage leveren voor de culturele, sociale en gelovige groei van het Vlaamse volk.

Steeds opnieuw werd het onderwijsaanbod groter. Zo werden op vele plaatsen in het Vlaamse land, en meer bepaald in de bisdommen Antwerpen, Hasselt en Mechelen-Brussel door de zusters scholen opgericht. Terwijl de basisscholen bloeiden, volgde ook het Middelbaar Onderwijs, niet alleen in Berlaar maar ook in Aarschot, Kapellen, Neerpelt en Stevoort.

En zoals onze eerste zusters zich ook om bejaarden en zieken bekommerden, werd ook deze traditie voortgezet en werkten er heel wat zusters met hart en ziel in meerdere verzorgingsinstellingen, hetzij in ziekenhuizen, hetzij in bejaardenhuizen die in de loop der jaren een hele evolutie ondergingen. De verzorgingsinstellingen die door de Congregatie zelf gesticht werden, zijn

meestal met kleine schamele middelen begonnen, maar met moed, onbegrensde toewijding en doorzettingsvermogen zijn zij uitgegroeid tot mooie, moderne instellingen.

Wat het aantal zusters betreft blijft de Congregatie groeien tot in het midden van de twintigste eeuw. Bij de viering van haar honderdste verjaardag in 1945 telt zij 770 zusters, verspreid over 49 huizen in binnen- en buitenland. Dat getal loopt op tot 870 in 63 verschillende gemeenschappen.

Heel zeker heeft de congregatie ook altijd mensen gehad met een praktische geest, die bovendien de nodige ruimte kregen ook dienstbaar te zijn voor de evenmens. Hoe arm de zusters ook leefden, daar zij steeds moesten investeren in nieuwe noden, toch was er altijd aandacht en bereidheid om gebruik te maken van nieuwe technische verworvenheden in onze samenleving.

DE TOEKOMST: EEN UITDAGING

De congregatie van de zusters van het H. Hart van Maria staat opnieuw voor een grote uitdaging.

Haar toekomst is onzeker en wankel. Haar ledenbestand veroudert sterk, terwijl de aangroei stilgevallen is.

In antwoord hierop formuleerde de congregatie een vernieuwde spiritualiteit en een eigentijdse zending in de verzorging van medezusters, in dienstbetoon en allerhande.

Het dalende ledenbestand en de toenemende vergrijzing van de kloosterbevolking maakten dat de congregatie haar activiteiten diende af te bouwen. Toch was er van afbouw nauwelijks spraak. In de onderwijs- en verzorgingssector kan eerder van schaalvergroting en haast voortdurende aanpassing aan de hoge eisen en de humanitaire noden van de tijd worden gesproken.

Een nieuw gegeven vormt de veranderde betrokkenheid van de zusters in de apostolaatswerken. Soms trokken zij zich grotendeels uit de instellingen terug. In bijna alle gevallen werd de inbreng van lekenbeheerders, directies en personeel stelselmatig uitgebreid en trachten de zusters het charisma dat hen meer dan een eeuwlang inspireerde te definiëren en door te geven. Op die manier willen zij de toekomst van hun instellingen op organisatorisch en juridisch vlak beveiligen, maar ook blijvend verankeren in de Berlaarse geest van eenvoud en dienstbaarheid.

Om te eindigen met dit eerste deel volgt een overzicht van de huidige situatie van de congregatie.

BRAZILIË

Onze zusters in Brazilië zijn eveneens werkzaam in:

1. Onderwijs (scholen zijn eigendom van de congregatie)
 - 7 Kleuterscholen
 - 7 Lagere scholen
 - 5 Humaniora
 - 1 Verpleegstersschool A2
 - 1 Hogere Normalschool

2. Werken in ziekenhuizen van het Bisdom (Santa Casa)

3. Pastoraal werk
 - Patronaat: opvangcentrum voor arme meisjes
 - Pastoraal van het kind (Kind en Gezin)
 - Catechese
 - Bijbelgroepen
 - Missio-kinderen
 - Club voor jonge moeders

Werken met leken.

Er is reeds een lekenbeweging (3de familie van de congregatie) die delen in onze spiritualiteit. Zij hebben hun maandelijkse samenkomst.

DENEMARKEN

Vanaf 1911 zijn zusters werkzaam in Denemarken.

Van bij de start is er steeds een goede samenwerking geweest met de norbertijnen van Averbode.

De bouw van een ziekenhuis in Vejle, een hersteloord in Nyborg en scholen op de drie vestigingsplaatsen rezen vlug uit de grond.

Ook hier trachtte de congregatie haar katholieke identiteit uit te dragen en haar instellingen toegankelijk te maken voor mensen en kinderen van verschillende strekkingen.

Onder impuls van de congregatie is in 1995 in samenwerking met Zr. Leontine in een deel van de gebouwen van het ziekenhuis een sterke en goedwerkende palliatieve eenheid opgestart.

Vermits in Denemarken de gezondheidszorg gratis is, kan deze dienst bestaan door giften en toelagen van de bevolking en het Ambt.

In de Raad van Bestuur van deze vzw is nog één zuster aanwezig. Het dagelijks bestuur is in handen van mensen die zich met hart en ziel inzetten voor hun zieken.

OVERZICHT VAN DE HUIDIGE TOESTAND

Op 1 januari 2004: 351 zusters

	Zusters	Gemeenschappen
In België	241	26
In Brazilië	98	14
In Denemarken	12	1
	351	41

De algemeen overste, die in 1957 de verantwoordelijkheid over de Congregatie opneemt, krijgt na enkele jaren een zware opdracht om ideeën en richtlijnen van het Tweede Vaticaans Concilie in concrete verwezenlijkingen om te zetten voor en met haar zusters. In 1968 heeft het eerste Algemeen Kapittel plaats. De Constituties worden grondig bestudeerd en een eerste maal aan de gewijzigde omstandigheden aangepast om dan na het Kapittel van 1978 een definitieve vorm te krijgen.

Een grote aanpassing die door het eerste Algemeen Kapittel doorgevoerd werd, was een grondige herstructurering van het Bestuur van de Congregatie. Het ledenaantal van het Algemeen Bestuur werd uitgebreid; de Belgische vestigingen werden ingedeeld in vier regio's. Brazilië werd een Provincie, Kongo en Denemarken elk een regio. Het was een hele omwenteling.

Een tweede structuurwijziging volgde na het Kapittel van 1990. Ten gevolge van het verminderend aantal zusters werd de indeling in regio's minder noodzakelijk en werd er gestreefd naar een eenheidsstructuur binnen de Congregatie en kwam men tot een Braziliaanse en Belgische Provincie met een eigen Provinciaal Bestuur. Kongo en Denemarken bleven regio's. Een Algemeen Bestuur overkoepelde het geheel. Tien jaren ervaring bewezen dat dit een goed besluit is geweest.

EN NU...

Het onderwijs blijft, ook in een tijd waarin nog weinig religieuzen actief zijn als leerkracht, een belangrijk apostolaatsterrein van de Congregatie. In vele aspecten blijft de verbondenheid met de scholen groot:

- * zusters van de plaatselijke gemeenschap waar de school gevestigd is, verrichten veel dienstwerk door hun aanwezigheid en gratis hulp;
- * in de inrichtende machten van de scholen zijn zusters en leken gezamenlijk actief in het bestuur;
- * het Economaat helpt de scholen met veel logistieke steun inzake verbouwingen, verzekeringen en contracten allerhande;
- * het Algemeen Kapittel van 1996 koos voor een onderwijscoördinator die, in opdracht van de Congregatie, de scholen van nabij volgt. Op deze wijze blijft de verbondenheid tussen Congregatie en scholen wezenlijk sterk verankerd.

Wat de verzorgingsinstellingen betreft:

de toenemende complexiteit, de onrustbarende stijging van de investeringen, de eisen van geneesheren en personeel, het gemeenschapsverbonden karakter van het ziekenhuis met de bedienende regio, het verminderd aantal kloosterroepingen en de toenemende veroudering van de religieuzen waren belangrijke redenen om de structuren aan te passen en meer deskundige leken te betrekken bij het beleid om, samen met de religieuzen, de zware last en belangrijke verantwoordelijkheid te dragen.

De structuurwijzigingen breiden zich verder uit in de ziekenhuissector.

Voorname omwille van de steeds toenemende financiële verplichtingen van de ziekenhuizen en de gevraagde waarborgverleningen van de Congregatie worden er erfpachtovereenkomsten gesloten waaraan " het behoud van het katholiek karakter" als voorwaarde gesteld wordt.

Ziekenhuisgroepering en ziekenhuisfusie vinden hun ingang in de ziekenhuiswereld, ook in de reeds zo veranderde structuren van onze instellingen, die klein en arm begonnen zijn.

(voor behoud en doorgeven van het eigen charisma: zie spiritualiteit)

Ook in de rusthuizen stellen we een grote evolutie vast.

Oorspronkelijk werkten de instellingen volgens eigen inzichten en methoden. In 1977 wordt een overkoepelende V.Z.W. uitbating "Rusthuizen Zusters van Berlaar" opgericht, waarin vier rusthuizen, eigendom van de Congregatie, worden ondergebracht. Hierdoor worden de problemen van de rusthuizen vlugger onderkend en de informatie naar de Congregatie toe verloopt vlotter. De basisinspiratie en doelstellingen zijn recent door de raad van beheer en directie uitgeschreven en vertaald naar de instellingen toe, zodat er nu op elk niveau mee

gewerkt wordt. Veel aandacht wordt besteed aan de beleidslijnen rond palliatieve zorgen.

(zie ook: "Opdrachtverklaring" in het luik "Rusthuizen")

De geschiedenis van de Congregatie van de Zusters van het H.Hart van Maria is sterk verweven met de apostolaatwerken in eigen land maar evenzeer met meer dan 100 jaar missionering.

Om kort te zijn: in Brazilië is er nog aangroei van leden en een bloeiende werking rond verscheidene projecten die de armen ten goede komen.

In Kongo, onze oudste missie is men, door veel wederwaardigheden verplicht geweest de Berlaarse aanwezigheid op te geven.

In Denemarken wordt de groep van zusters klein maar hun werk in "Palliatieve zorgen" groot.

In eigen land, waar het aantal zusters steeds maar daalt en de gemiddelde leeftijd steeds maar stijgt, bewijzen heel wat zusters waardevolle diensten in parochies, hetzij als gezondenen, hetzij als vrijwilligers.

En wie zal de waarde meten van de menigvuldige werkjes die binnenkamers, met een groot hart en met veel liefde worden verricht? En wie maakt het een beetje warmer in de wereld door een volgehouden gebed dat haar als religieuze zo eigen geworden is? Wie zal deze zusters tellen?